

HEILIGE EFREM DE SYRIER

WERKEN

DEEL 1

Gozalov Books
Den Haag

© Gozalov Books, Den Haag, 2011
gozalovbooks@planet.nl
Orthodox Klooster, Diksmuide

Oorspronkelijk uitgegeven in het Grieks
door 'To Periboli tès Panagias',
1e druk, Thessalonika, 1990.
Vertaald door M. Theodora Portaïtissida.

ISBN: 978-90-79889-22-8

**God zegene
deze uitgave van
de werken van
onze Vader onder de Heiligen
Efraïm de Syriër.**

+ Simon

Aartsbisschop van Brussel en België

Pinksteren 2004

INLEIDING

Heilige Efrem de Syriër (306 – 373)

BRONNEN.

De heilige Efrem de Syriër behoort tot de grote Goddragende Vaders van de Orthodoxe Kerk; hij is een tijdgenoot van Basilios de Grote, bisschop van Caesarea in Cappadocië, de heilige Gregorios de Theoloog, en andere grote Vaders.

De gegevens over het leven en de werken van de heilige Efrem putten we uit zijn levensbeschrijvingen en zijn wonderen, maar ook uit de vele verhandelingen die de Heilige heeft geschreven. Een van de oudste werken die ons inlichtingen geven over de Heilige is de “Lofrede op onze heilige Vader Efrem” door de heilige Gregorios van Nyssa, waarschijnlijk uitgesproken na het Tweede Oecumenische Concilie (381), toen de Kerk weer wat tot rust gekomen was na de ketterij van Macedonius, en bisschop Gregorios zich volledig kon wijden aan het onderrichten en besturen van zijn kudde. Voor het samenstellen van de Lofrede ontleende de heilige Gregorios van Nyssa de gegevens aan de werken van de heilige Efrem zelf, waarin ook gedeeltes over zijn leven voorkwamen. “Wat we zeggen is ons niet door anderen onderricht, maar hebben we verzameld uit wat hij zelf, verspreid in zijn verhandelingen, heeft nagelaten”, zo bekend de heilige Gregorios.

De “Lofrede op onze heilige Vader Efrem” heeft in grote mate de hymnendichters beïnvloed. Theofanes de Getekende, de Sabbaïet, de samensteller van de feestcanon van de Heilige (die gevierd wordt op 28 januari), Theodoros de Studiet, die aan de heilige Efrem een Kondakion heeft gewijd, en Romanos de Melode, aan wie eveneens een Kondakion wordt toegeschreven, maakten er allen gebruik van.

Andere bronnen waaraan wij gegevens hebben ontleend over het leven van de heilige Efreem zijn de Kerkgeschiedenis van Sozomenos, de *Historia Lausiaca* van Palladios, de Kerkgeschiedenis van bisschop Theodoretos van Kyros en het werk van Hiëronymos, “*De viris illustribus*”. Uit een uitvoerige Syrische levensbeschrijving van de Heilige, die niet later dan de 5^e eeuw werd geschreven, hebben we vervolgens veel gegevens geput, en ook uit Syrische verhalen uit het Oosterse Menologion.

Ondanks hun grote nut, geven de bovengenoemde bronnen ons over belangrijke gebeurtenissen uit het leven en handelen van de Heilige toch geen inlichtingen, of ze geven inlichtingen waarvan we de juistheid niet kunnen nagaan. Daarom vormen de biografische elementen die we in overvloed tegenkomen in de proza en poëzie van de heilige Efreem de belangrijkste en betrouwbaarste bron, waaruit overigens, zoals gezegd, ook de heilige Gregorios van Nyssa heeft geput, die als “de lovenswaardige bij” uit vele bloemen het bruikbare heeft verzameld. Op dezelfde manier is later ook Symeon Metaphrastes te werk gegaan, de samensteller van “*Leven en werken van de heilige Efreem de Syriër*”.

Het bijeenbrengen van deze gegevens en de uitgave van de werken van de Heilige in het Grieks, met Latijnse vertaling, is het werk geweest van J.S. Assemani, bibliothecaris van het Vaticaan. De uitgave is verschenen onder de titel “*Sancti Patris Nostri Ephraem Syri opera omnia*”, Romae 1732, 1743, 1746.

LEVEN.

De heilige Efreem, “de bewonderenswaardige” zoals Symeon Metaphrastes hem noemt, werd geboren in Nisibis, een stad in Mesopotamië, of in de omgeving daarvan, uit arme ouders, in het begin van de 4^e eeuw (306). Zijn voorouders hadden in de tijd van de vervolgingen die Diocletianus in het oosterse deel van het Keizerrijk had ontketend, Christus beleiden voor het gerecht. “Ik ben uit een geslacht van martelaren”,

zegt de Heilige als hij op zijn voorouders doelt. Deze goede belijdenis van zijn voorouders vermeldt de heilige Efreem als een familie-erfdeel van liefde tot Christus, en hij voelt het als zijn plicht in hun voetsporen te volgen. Vanaf zijn jeugd, zo zegt hij, werd hij door zijn ouders onderricht met betrekking tot Christus; zijn ouders drukten hem de vreze Gods op het hart. Hoewel we geen informatie hebben over de duur en de soort opleiding die de heilige Efreem ontving, is het toch zeer waarschijnlijk dat hij vanaf zijn jeugd onderricht werd met betrekking tot Christus, door de zorgen van de heilige Jakobos, de latere grote bisschop van Nisibis.

Zijn onervarenheid en zijn gebrek aan onderscheidingsvermogen brachten hem echter tot de godslasterlijke gedachte dat alles in deze wereld bij toeval gebeurt, en dat er geen Goddelijke Voorzienigheid is die de wereld bestuurt en verzorgt. God liet toe dat de jongeling zwaar werd beproefd door die godslasterlijke gedachte die zijn geloof in de Goddelijke Voorzienigheid dreigde te verdorren. Maar in Zijn goedheid liet God het uitverkoren vat niet in de steek: met de beproeving gaf Hij ook de uitweg. De ervaring die de heilige Efreem door die beproeving verkreeg, was zelfs zo heilzaam, dat hij er vaak op terugkwam om de broeders te helpen, door Gods barmhartigheid te verkondigen.

In de verhandeling “Zelfbeschuldiging en biecht” maakt hij melding van de vreselijke beproeving en het wonderbaarlijke ingrijpen van Gods Voorzienigheid. God liet toe dat men hem beschuldigde van het stelen van schapen en dat men hem gevangen zette, ondanks zijn onschuld, samen met twee anderen die eveneens onschuldig waren. Nadat hij zeven dagen in de gevangenis had doorgebracht, zag hij de achtste dag iemand die tegen hem zei: “Heb eerbied voor de Voorzienigheid en weet dat zij bestaat. Denk na over wat ge hebt gedacht en gedaan, en besef daardoor dat ge dit niet ten onrechte ondergaat ...”

De gebeurtenissen die vervolgens plaatsvonden verrastten de Heilige en droegen er toe bij dat niet alleen zijn

godslasterlijke gedachte werd weerlegd, maar dat hij onmiddellijk de beslissing nam de wereld te verlaten, en dat hij vertrok naar de kluzenaars in de bergen, waar hij leerling werd van de heilige Jakobos, die ervaren was in het geestelijke leven en de ascese. De heilige Jakobos nam, als bisschop van Nisibis, zijn uitverkoren leerling mee naar het Oecumenisch Concilie van Nicea (325), hoewel deze toen pas 19 jaar oud was. Onder de leiding van de heilige Jakobos, de werker der gehoorzaamheid, begon hij de Heilige Schriften te bestuderen, te strijden voor het ware geloof, en het volk te onderrichten aan de school van Nisibis.

De levensbeschrijvers spreken met veel bewondering over hem. De gelukzalige Efreem begon al heel jong vol zelfverloochening de geestelijke strijd, maakte voortgang in zuiverheid en heiliging en werd een vat van gaven van de Heilige Geest. In korte tijd werd hij ingewijd in de geest van de monastieke leer, zonder een lange leerperiode in gehoorzaamheid en ascese. De geschiedschrijver Sozomenos maakt melding van de onverwachte en verrassende bijdrage van de Heilige in de vooruitgang van het onderwijs van de Syriërs. Zonder de beroemde scholen van het oosten te bezoeken (van Antiochië, Alexandrië en andere), en zonder de wereldse wetenschap van zijn tijd te bestuderen, die uitstekend was, werd de heilige Efreem een vat van goddelijke wetenschap, en vervuld van de gave van onderricht. De Heilige zelf bekent de gaven die hij heeft ontvangen en openbaart in zijn geschriften het visioen dat hij had toen hij nog klein was: “Ik zag een wingerd boordevol druiventrossen die uit mijn tong ontsprong; en toen hij uit mijn mond naar buiten kwam, breidden zijn ranken zich zozeer uit, dat zij heel de aarde bedekten, en alle vogels zetten zich neer op de wijnranken en vlogen rond hem en aten van de druiventrossen, en hoe meer de vogels zich voedden met zijn vrucht, des te meer nam zijn vrucht toe”.

In de persoon van de heilige Efreem was de werking van de gave merkbaar. Van jongs af bezat hij een groot begrip van de ware filosofie, en hij overtrof in de helderheid en de glans

van zijn woord en in de rijkdom en de juistheid van zijn denkbeelden de belangrijkste en beroemdere leraren van zijn tijd. Volgens Sozomenos bewonderde de heilige Basilios de Grote hem wegens zijn onderricht en getuigde hij onvoorwaardelijk dat de heilige Efreem alle mannen van zijn tijd overtrof.

Maar de Heilige was niet alleen een leraar van vroomheid, maar ook een goede dienaar en werker van Christus' geboden. Zijn liefde voor het volk Gods was zo groot, dat hij bereidwillig de plaats van hesychia en ascese verliet toen de noodzaak dat eiste.

Tijdens de korte regeringsperiode van Julianos de Apostaat (361 – 363) begonnen de invallen van de Perzen in Mesopotamië, en werd Nisibis belegerd door koning Sapor II, de Grote (309 – 379). De Heilige nam deel aan de bewonderenswaardige verdediging van de stad door het volk te versterken en te steunen. In 363, na de dood van de heilige Aartsbischop Jakobos, viel Nisibis in handen van de Perzen, de school waar de Heilige les gaf werd vernietigd, en vele Christenen verlieten Nisibis en vluchtten naar Edessa. Met hen vertrok ook de heilige Efreem, en dat was volgens de heilige Gregorios van Nyssa om twee redenen: om de heilige relieken te vereren van de Apostel Thaddeos, en om een wijze man te ontmoeten en door deze ontmoeting een vrucht van kennis te genieten. Evagrios vermeldt dat het doel van de vlucht van de Heilige naar Edessa ook was het vereren van de Niet met handen gemaakte icoon van de Verlosser, die men daar bewaarde.

In de tijd dat hij in Edessa verbleef, werkte hij, om de broeders en de Kerk niet te belasten met zijn onderhoud, tegen een loon bij een eigenaar van baden, en op de uren dat hij vrij was, verkondigde hij aan het volk het woord Gods. Vervolgens trok hij zich op advies van de vermaarde Oudvader Julianos terug op een verlaten berg bij Edessa, om de ascese te beoefenen. Hij bleef daar echter niet lang en de Oudvader Julianos kwam door enkele visioenen te weten dat de heilige Efreem de enige van zijn stadsgenoten was aan wie de gave was verleend om de mensen te onderrichten.

In de daarop volgende jaren begon de heilige Efreem een uitleg van de Pentateuch te schrijven. Deze eerste proeve van uitleg van het Oude Testament in het Syrisch trok vele bewoners van Edessa tot hem aan, waarop de heilige Efreem zich genoodzaakt zag zich verder van de mensen te verwijderen. De Syrische levensbeschrijver zegt van hem dat een Engel des Heren aan de heilige Efreem verscheen en hem vroeg: “Efreem, waarom vlucht ge?” “Ik wil in rust leven en ik vlucht voor het rumoer en de listen der mensen”, antwoordde de heilige Efreem. Toen zei de Engel tegen hem: “Pas op dat voor u niet het Schriftwoord in vervulling gaat: Efreem is gelijk aan een kalf, dat zijn hals wil bevrijden van het juk”. Na dit visioen keerde de heilige Efreem terug naar de plaats en het werk waartoe hij geroepen was om aan God te behagen. Hij begon in woord en geschrift onderricht te geven over geloof en vroomheid. Om zijn werk te vergemakkelijken opende hij in Edessa een school, die door veel bewoners van Edessa werd bezocht, en waar beroemde leraren van de Kerk van Syrië werden gevormd. Onder hen onderscheidden zich zijn leerlingen Abraham, Symeon, Maras en Zenobios, die de Heilige noemt in zijn Testament.

De overlevering dat de heilige Efreem al jong gedurende een lange periode een ascetisch leven leidde in de grote monastieke centra van Egypte, wordt niet geschraagd door de informatie uit zijn levensbeschrijvingen. Het meest waarschijnlijk is dat toen hij al ervaren was in het geestelijk leven, hij Egypte wilde bezoeken om de grote kluizenaars en de beroemde woestijnvaders te leren kennen. Hij nam een leerling met zich mee die Grieks kende, bereikte de kust van de Middellandse Zee en reisde met een boot verder, om naar Egypte te gaan. Op de berg van Nitrië werd hij ontvangen als een belangrijke vreemdeling. De Syrische levensbeschrijver zegt van hem dat hij op de berg van Nitrië Païsius de Grote bezocht, terwijl abba Johannes Kolobos, die het leven van de heilige Païsius heeft geschreven, de gesprekken beschrijft van Païsius de Grote “met de grote Vader onder de Syrische asceten”. “Hier bij ons was een man Gods, een Syriër, een

grote Oudvader onder de Vaders, verlicht in hart en geest”, schrijft abba Johannes Kolobos. De heilige Efrem bezocht ook andere beroemde vaders en asceten in Egypte, en liet een herinnering na van “een man verlicht door de Heilige Geest”; hij schreef aansporingen tot nut van de monniken van Egypte, maar leerde ook veel van hen. De Heilige kwam in Egypte als een leraar van het ware geloof. De Syrische Vader laakte de valse leer van de Arianen en sterkte de zwakken in het geloof.

Na zijn terugkomst uit Egypte bezocht hij Caesarea in Cappadocië (rond 370) om de heilige Basilios de Grote te bezoeken. De Heilige zelf beschrijft heel beeldend zijn ontmoeting met de grote hiërarch in zijn Lofrede op Basilios de Grote; deze ontmoeting vond plaats na de Eucharistieviering in de kerk. “Toen ik in die stad gekomen was, met als doel een ontmoeting”, zo verhaalt de Heilige, “hoorde ik daar een stem die tegen mij sprak: Sta op, Efrem, en houd maaltijd van begrippen. En vol vrees antwoordde ik: Waar moet ik die eten, Heer? En Hij zei tegen me: Zie, in Mijn huis verleent het koninklijke vat¹ u het voedsel. Zeer verwonderd over wat ik had gehoord, stond ik op en bereikte de Kerk van de Allerhoogste. Ik betrad rustig het voorportaal en voorover buigend naar de ingang zag ik in het heilige der heiligen het vat der uitverkiezing, stralend, rechtop voor zijn kudde, met wonderbare woorden sprekend, en met aller ogen gespannen op hem gericht ... Door de Heilige Geest wist deze man dat ik er was, en hij liet mij, onwaardige, halen en vroeg door middel van de tolk: Zijt gij Efrem, die zijn nek goed heeft gebogen en het juk van het heilbrengende woord op zich heeft genomen? En ik antwoordde: Ik ben Efrem die door eigen schuld een achterstand heb op de weg naar de hemel. Deze buitengewone man nam me vast, en gaf me zijn heilige kus; ik deed me tegoed aan het voedsel van zijn wijze, heilige en gelovige ziel, niet gekruid met bederfelijke spijzen, maar met de volheid van onbederfelijke gedachten ... En weeklagend riep ik uit: Vader, bewaak mij, de slappe en zorgeloze; leid mij op het rechte pad; maak mijn versteende hart berouwvol; want de God van de geesten heeft mij naar u verwezen, opdat gij mijn ziel geneest;

breng het schip van mijn ziel tot kalmte in het water van de rust”. Dit verhaal van de ontmoeting van de heilige Basilios de Grote met de heilige Efrem, dat de Heilige in zijn Lofrede op Basilios de Grote heeft bewaard, laat duidelijk de hoge graad en de geestelijke maat zien die de beide mannen hadden bereikt.

In de anonieme levensbeschrijving van de Heilige wordt ook overgeleverd dat de heilige Basilios de Grote nog aan de Heilige vroeg, waarom hij, toen hij de kerk in kwam, hem met luide stem begon te loven, en de Heilige antwoordde: “Ik bleef roepen en u loven, omdat ik op uw rechterschouder een vlekkeloze duif zag die in uw oor sprak”.

Het is onmogelijk na te gaan of het waar is dat Basilios, de bisschop van Caesarea, hem priester wilde wijden, maar dat de nederige dienaar Gods Efrem de grote waardigheid van het priesterschap niet wilde ontvangen, en dat Basilios er genoeg mee moest nemen hem diaken te wijden. Het is Palladios die hiervan getuigt en hij noemt Efrem “diaken van de kerk van Edessa”, en ook Hiëronymos zegt dat. Alleen het Menologion van Basilios vermeldt dat de heilige Efrem priester is gewijd door de bisschop van Caesarea. Misschien komt dat door een verkeerde uitlegging van de woorden van de heilige Gregorios van Nyssa, in diens Lofrede op de Heilige, dat hij (Efrem) “als priester het door God verkoren offer navolde van Abel, de eerste der rechtvaardigen”. Hierop baseerden zich waarschijnlijk ook de latere levensbeschrijvers die zeggen dat Efrem de priesterwijding heeft ontvangen van de heilige Basilios de Grote.

De Syrische levensbeschrijver van de Heilige, maar ook Sozomenos, bericht ons ook de gebeurtenis van de verkiezing van de heilige Efrem als bisschop. De Heilige begon met aan de eer te verzaken, en toen hij begreep dat ze probeerden hem gevangen te nemen om hem te laten wijden, deed hij of hij krankzinnig was door als een dwaas rond te lopen, met slordige kleding, en in het openbaar etend. Op die manier zorgde

hij ervoor dat men het niet langer nodig vond hem gevangen te nemen. Toen hij er kans toe zag vluchtte hij, en hij hield zich verborgen totdat iemand anders was gewijd. Sozomenos voert deze gebeurtenis voornamelijk aan om te tonen welk een strijd de Heilige voerde tegen de hartstocht van de ijdelheid.

Theodoros, de bisschop van Kyros, onderstreept, wanneer hij het in zijn Kerkgeschiedenis over de heilige Efrem heeft, dat hij zich onderscheidde door zijn verhandelingen tegen de ketterijen. In Mesopotamië hadden zich, meer dan de andere ketterijen, die van Bardesanos en die van Arios verbreid. Het onderzoek naar het rechte geloof in het grondgebied van de Kerk van Edessa, dat bijdroeg aan de betekenis van de grote stad en van de bisschopszetel, die invloed kon hebben op heel Mesopotamië, toont Efrem als verdediger van de waarheid. Hoewel hij niet op de hoogte was geweest van de dogmatische leer van de Griekse Vaders van zijn tijd, toonde de geestdrager Efrem de dwaling aan van de verschillende afgodenaanbidders en legde hij de zwakheid bloot van alle ketterse redeneringen, zijn toevlucht nemend tot de Heilige Schrift: “Ik vond”, zo schrijft hij in een van zijn odes, “een boek van Bardesanos, en even was ik geschokt van verdriet, want dat boek besmeurde mijn gehoor en mijn hart met de stank van zijn godslasteringen ... Om het duister van de dwalingen te verdrijven, nam ik mijn toevlucht tot de Heilige Schrift”.

De Heilige zag de brutaliteit en de goddeloosheid van de volgelingen van Arios, en vreesde de poging tot vervalsing van het rechte geloof, en vaak, om zijn onderzoeken te steunen, wees hij het volk op de vreeswekkende gerichten van God die in die tijd plaatsvonden, met de verwoesting van de steden door de Perzen, als goddelijke straffen. “Het is toch zeer duidelijk”, schrijft hij, “ge ziet het zelf toch ook, hoe God ons straft door middel van de ongelovigen? In plaats van graan te zijn, worden we stof, en zie: plotseling worden we verstrooid door een wind uit het oosten. We zoeken geen redding bij onze enige toevlucht voor ons heil, en daarom hebben de goede vestingwerken van onze steden ons niet gered. Onze herders

verlangen uit ijdelheid naar de hoogste plaatsen en zie: zij liggen dood op de grond of ze worden gevangen meegevoerd naar het land der Magi”.

De bewonderenswaardige standvastigheid van de bewoners van Edessa in de Orthodoxie, ook na zijn dood, getuigt van de inspanningen die de heilige Efreem zich heeft getroost voor de waarheid. De Heilige heeft er hard voor gewerkt en veel voor geleden.

In zijn *Historia Lausiaca* prijst Palladios, die hem Efreem, de diaken van de Kerk van Edessa noemt, de man en zijn manier van leven. Volgens Palladios werd Efreem, “die op waardige wijze de rechte weg van de geest aflegde en er niet van afweek”, waardig geacht de gave van natuurlijke kennis te ontvangen, die gevolgd wordt door theologie en de hoogste gelukzaligheid. Opmerkelijk is het getuigenis van Palladios dat de Heilige zijn leven van hesychia en ascese heeft verlaten om zich in dienst te stellen van zijn medemensen. Oorzaak daarvan was de grote hongersnood die de stad Edessa trof (372). Efreem was zeer verdrietig toen hij zag dat het platteland werd verwoest en de bewoners gevaar liepen om te komen. De Heilige bezocht de rijken en berispte hen met deze woorden: “Waarom hebt ge geen medelijden met hen die omkomen, maar laat ge uw rijkdom bederven, en roept ge zo de veroordeling over uw zielen af?” Zij minachten zijn medelijden niet, en antwoordden hem, volgens Palladios, dat ze niemand hadden om hun gaven voor de behoeftigen aan toe te vertrouwen; want allen maakten misbruik van de toestand. Toen vroeg de Heilige hun: “Hoe denkt ge over mij?” En op deze vraag getuigden zij: “Wij zien in u een man Gods”. Dit openbare blijk van vertrouwen verschafte de Heilige de gelegenheid waarop hij had gewacht: “Dan hebt ge toch wel vertrouwen in mij? Zie, ik stel mezelf voor u aan als gastheer”. “De man Gods” nam de gaven die hem werden toevertrouwd in ontvangst, en hielp het beproefde volk: “Hij maakte ongeveer 300 slaapplekken gereed en verpleegde de hongerenden, begroef de gestorvenen, verpleegde degenen die kans op leven hadden, en diende en

verzorgde eenvoudig allen die getroffen waren door de hongersnood, puttend uit wat men hem had gegeven”.

Toen het zware jaar van de hongersnood (372) voorbij was, trok de heilige Efreem zich weer terug in zijn cel, en het volgende jaar (9 juni 373) ontsliep hij in de Heer op 67-jarige leeftijd, nadat God hem, volgens Palladios, op het einde van zijn leven deze gelegenheid “als krans” had aangeboden. Omdat hij voelde dat het einde van zijn aardse leven naderde, verzamelde hij zijn leerlingen en velen van de inwoners van Edessa om zich heen om hun zijn laatste erfdeel te openbaren, waarover wij lezen in zijn Testament.

De mening dat de Heilige in 379 is gestorven, een maand na het ontslapen van de heilige Basilios de Grote, steunt waarschijnlijk op de veronderstelling dat de Lofrede op Basilios de Grote is uitgesproken na het overlijden van de bisschop van Caesarea, maar het jongste onderzoek toont dat niet aan.

De Orthodoxe Kerk eert de gedachtenis van de heilige Vader Efreem de Syriër op 28 januari.

GESCHRIFTEN EN LEER.

De heilige Efreem de Syriër verwierf al vroeg een grote faam en hij werd erkend als oecumenisch leraar. Men begon in enkele kerken zijn geschriften te lezen na de Heilige Schrift, en de Christenen waren vol bewondering als zijn naam werd genoemd, omdat volgens de heilige Gregorios van Nyssa “over heel de aarde de glans van zijn leven en zijn leer verspreid was ...”

De heilige Hiëronymos, die de heilige Efreem slechts kende uit de Griekse en Latijnse vertalingen van zijn geschriften, erkende de kracht en de scherpte van zijn geest, evenals het schrijverstalent van de Syrische Vader. En de heilige Gregorios van Nyssa verheerlijkt niet slechts zijn talent als schrijver, maar erkent ook de weldoende invloed die zijn werken uitoefenen op hen die ze bestuderen.

In zijn homilie Aan de leugenprofeten, vlecht de heilige Johannes Chrysostomos als hij het over de heilige Efreem heeft zijn lofrede door de veelheid op te sommen van de geestesgaven die hij van God ontvangen heeft: “Waar is de beroemde Efreem, de troost der wanhopigen, de opvoeding van de jeugd, de leiding der boetvaardigen, het zwaard tegen de kettters, het vat van de Geest?”

De heilige Efreem heeft vele verschillende geschriften nagelaten. Sozomenos schrijft dat de Syrische Vader om en bij 300.000 verzen heeft geschreven, terwijl Photios de Grote in zijn Myriobiblon zegt dat de geschriften van de Heilige dui-zenden verhandelingen omvatten, waarbij hij zich baseert op zijn Syrische levensbeschrijvers.

Men kan de geschriften van de heilige Efreem onderverdelen in Commentaren op de Heilige Schrift, waarvan de meeste verloren zijn gegaan; homilieën over het leven van de Aartsvaders en de roemrijke vrouwen en maagden van het Oude en Nieuwe Testament; weerleggingen, gericht tegen de kettters; aansporingen en ascetische verhandelingen; gebeden;

antwoorden op vragen; en homilieën over verschillende thema's van het geloof en het Christelijke leven. Een groot deel van de geschriften van de Heilige bestaat uit de gezangen die hij gecomponeerd heeft als antwoord op de behoeften van de Christenen van zijn vaderland.

Van de geschriften van de heilige Efreem zijn ons heden bekend de Verklaringen van de Pentateuch, van de boeken Jozua, Richters, Koningen, Kronieken, Job, de vier grote Profeten, Hosea, Joël, Amos, Obadja, Michea, Zacharia, Malachia, Jonas, en de Armeense vertalingen (van de 5^e eeuw) van een Verklaring van de brieven van de Apostel Paulos en het werk van de Vier Evangelisten. De heilige Efreem schreef ook nog verklaringen van verschillende Schriftwoorden of van delen van Bijbelboeken. De 12 Verhandelingen over het Paradijs bestaan uit een verklaring van het tweede en derde hoofdstuk van het boek Genesis.

Om de Heilige Schrift te kunnen verklaren moet men de Hebreeuwse taal kennen, maar ook de geest, de levensgewoonten en de zeden van de Oosterse volkeren. Daarom laakt en berispt hij op strenge wijze hen die de Heilige Schrift willen verklaren zonder die kennis te bezitten. Hij laakt eveneens streng de blinde volgers van de letter van de Heilige Schrift, evenals de overdreven neiging tot een allegorische Schriftverklaring. "Geloof niet dat in het werk van de zes dagen de allegorie gezocht moet worden. Meen niet dat wat volgens het verhaal in zes dagen zou zijn geschapen, in een oogwenk geschapen is en dat het maar een wijze van uitdrukken is, of dat niet duidelijk is wat iets betekent, wat er speciaal mee wordt bedoeld". Hij maakt in het verklaren een scherp onderscheid tussen een letterlijke betekenis en de allegorie, en noemt de eerste "de dichtstbijzijnde betekenis", volgens de letter, speciaal, kerkelijk, en de andere allegorisch, geestelijk, de verheven betekenis. Nooit wordt de allegorische verklaring in zulk een grote mate aangewend dat de historische betekenis van een begrip wordt gewijzigd of geheel verloren gaat.

Bij de profetieën van het Oude Testament maakt hij onderscheid tussen die welke op de persoon van Jezus Christus betrekking hebben en die welke betrekking hebben op bekende personen of gebeurtenissen uit het Oude Testament, en in vervulling gaan in het Nieuwe Testament. Zo kan de vervulling van de profetie van Jesaja: “Zegt tot de versaagden van hart: Weest sterk, vreest niet; zie, uw God zal komen met wraak, met de vergelding Gods. Hij zal komen en u verlossen. Dan zullen de ogen der blinden geopend, en de oren der doven ontsloten worden. Dan zal de lamme springen als een hert, en de tong van de stomme zal jubelen ...” (Jes. 35, 4-6), gezocht worden in de geschiedenis van het Oude Testament, maar volgens de heilige Efreem worden deze woorden “in een speciale en ware betekenis” vervuld in de persoon van Christus “Die het gezicht van de blinden opende, en de tong van de stomme losmaakte, en de doven het gehoor gaf”. In ieder geval volgde de heilige Efreem bij het verklaren van de Heilige Schrift de methode van zijn zeer wijze leraar, de heilige Jakobos, de aartsbisschop van Nisibis, en maakte hij over het algemeen gebruik van de historische, letterlijke methode van de school van Antiochië, met vermindering van de overdrijvingen daarvan, zonder echter de allegorische methode van de school van Alexandrië geheel te verwerpen, die hij in zijn hymnen toepaste.

Maar de Syrische Vader was ook actief als dogmatisch leraar van het Orthodoxe geloof, en daarom liet hij ook vele dogmatische geschriften na, die geschreven waren wegens de dwalingen van zijn tijd, en vooral verhandelingen waren tegen de ketters. Deze geschriften werden, enkele uitgezonderd, niet in het Grieks vertaald, omdat de Griekse Vaders met hun dogmatische onderricht ruimschoots voldeden aan de behoeften van het Griekse grondgebied.

Als Sozomenos het heeft over de strijd van de Heilige tegen de ketters en in het bijzonder tegen Bardesanos en diens volgelingen, vermeldt hij dat de Syrische Vader zich wendde tot de muziek en de zang. Omdat de Heilige zag dat de

bewoners van Edessa van muziek en zang hielden, besloot hij hen te bevrijden van de invloed die de goddeloze liederen van de ketters op hen hadden. Daartoe bracht hij vrome, ingetogen maagden bijeen, en leerde hen hymnen en gezangen die zij in koor zongen. De hymnen hadden betrekking op de Geboorte van Christus, op de Heilige Doop, op het Vasten, op Gods heilseconomie voor de mensen, op het Lijden, de Opstanding en de Hemelvaart van Christus, en ook op de Martelaren van het geloof, op Berouw, op de Overledenen. De koren der maagden brachten de vrome hymnen en gezangen ten gehore op de grote, lichtstralende feesten des Heren, op de feesten der Martelaren en op de bijeenkomsten op de zondagen, onder leiding van de Heilige.

Deze vroege informatie wordt gesteund door het bewijs uit de geschriften van de heilige Efrem zelf. Op het eind van de 65^e hymne, die handelt over het geloof, vindt men daar een voorbeeld van. Maar zowel Sozomenos als Theodoretos van Kyros zeggen dat de heilige Efrem zijn gezangen componeerde volgens het metrum van de gezangen van Harmonios, een leerling van de ketter Bardesanos.

Alle dogmatische geschriften van de heilige Efrem zijn in versvorm geschreven, en bekend zijn zijn hymnen over de Geboorte van Christus, die een feestelijk karakter hebben en vreugde verschaffen bij de kerkelijke Erediensten. Verder zijn ook bekend enkele gezangen over het Lijden en de Opstanding van Christus, maar de hymnen over de feesten des Heren, zoals de Doop, de Hemelvaart, en over het Vasten en over de Martelaren, waar de Syrische levensbeschrijver en Theodoretos van Kyros melding van maken, zijn niet bewaard gebleven. Een bijzondere plaats in zijn werk nemen ook de gezangen voor de overledenen in, die hij componeerde uit verzet tegen degenen die de Gebeden voor de overledenen verwierpen, en ter verdediging van de oude traditie volgens welke de dodenherdenking deel uitmaakte van de kerkelijke liturgie. Verder componeerde hij voor kerkelijk gebruik zijn vermanende hymnen, die aansporingen waren tot bekering en een sterk rouw-

moedig karakter hadden.

De hymnen van de heilige Efrem kunnen in twee soorten worden onderverdeeld: verhandelingen/preken in versmaat (Memre) en gezangen en hymnen (Madrache).

Wat de omstandigheden van het schrijven ervan betreft, moeten we zeggen dat de heilige Efrem zijn werk schreef als vrome overwegingen. Daarom heeft hij geen grondig onderzoek gedaan naar de principes waarop de waarheid steunt, maar openbaart hij eenvoudigweg die principes, als een belijdenis van de gevoelens van zijn hart en als een openbaring van zijn eigen meditatie en studie. Hij onderzocht evenmin de principes waarop de dwalingen van de ketters steunden. Zijn onderricht was gericht tot het volk en gelijktijdig voldeed hij aan de behoeften van het volk aan diensten, door hen hymnen te verschaffen voor de eredienst. De woorden en de stijl van het onderricht van de Heilige waren overigens ook aangepast aan deze behoeften.

Vele van zijn verhandelingen werden uitgesproken vanaf de ambon. Daardoor onderscheiden zij zich door de rijkdom aan beelden en uitdrukkingen, die eigen zijn aan de Syrische taal waarin de Heilige schreef en die een uitdrukkingvol medium werd voor de eenvoud en de helderheid die de Syrische Vader kenmerken.

Met zijn geschriften toont de heilige Efrem zich niet alleen een kundige uitlegger van de Heilige Schrift, een voorvechter van de waarheid en een vijand van de ketterijen, maar ook een leraar van het Christelijke leven en een heraut van het berouw en de waakzaamheid. Deze soort geschriften tonen ook speciaal welk een kennis van de ziel de Heilige bezat. De heilige Gregorios van Nyssa zegt in zijn Lofrede over de Heilige: “Zoals het voor alle mensen natuurlijk is adem te halen, en dat vaak onbewust, zo is voor Efrem het wenen. Want noch overdag, noch ’s nachts, noch te middernacht, geen enkel uur, niet het kleinste moment, ziet men het oog van die waker droog”. En Efrem zelf zegt: “Wanneer ik me uitgestrekt heb om te rusten, Heer, komt Uw liefde voor de mensen me

voor de geest, en sta ik te middernacht op om U te danken. Maar de gedachte aan mijn zonden maakt me bevreesd, en ik begin tranen te storten; ik zou zeker in wanhoop vervallen, als de Rover, de Tollenaar, de Zondares, de Kananese, de Bloedvloeiende en de Samaritaanse zich niet haastten mij, halfdode, te versterken”.

De voornaamste beleving van de heilige Efreem was die van het “elfde uur”. “De tijd van mijn ijdele leven was het elfde uur”, bekent hij berouwvol. Deze beleving brengt de heilige Efreem tot zelfonderzoek, zelfverwijt, vermorzeling en berouw, als weg tot terugkeer naar God. Om die reden zijn vermorzeling en berouw, gedachtenis van de dood en van het oordeel, vreze Gods, oplettendheid, nederigheid en nuchterheid meestal het onderwerp van zijn homilieën. Iedere keer als hij een verhandeling houdt over vermorzeling en berouw heeft hij het gevoel dat de zee van barmhartigheid en menslievendheid van God hem omgeeft, en daarom heft hij zijn geest op tot Gods goedheid en zendt hij lof en dank op tot zijn Verlosser en Heer. Voor de Heilige is de enige zekere en betrouwbare manier om te antwoorden op Gods goedheid, het onderhouden van Zijn geboden.

De heilige Efreem de Syriër is bij uitstek de leraar van vermorzeling en berouw; daarom overigens leidt zijn woord tot vermorzeling, brengt het hart tot rouwmoedigheid, en voert tot berouw en tranen. Maar zoals we al zeiden, hij schreef ook verhandelingen over onderwerpen die betrekking hebben op het Christelijke leven en de zedelijke volmaaktheid, met het doel de gelovigen op te bouwen en hen op hun geestelijke weg te sterken. Dit zijn voornamelijk de onderwerpen van de aansporingen en de ascetische verhandelingen, van de antwoorden op vragen, en van een groot deel van de homilieën die betrekking hebben op onderwerpen uit het praktische leven.

Het lijkt ons de moeite waard als afsluiting van de inleidende presentatie van de leer van de heilige Efreem, enkele